

УДК 311.21:330.138.12/.534

ЗАДОРОЖНА Р.П., канд. екон. наук
Білоцерківський національний аграрний університет
rzadorozhna@i.ua

ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ВІЛЬНИХ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ В РАМКАХ ЦИКЛУ СУСПІЛЬНОГО ВІДТВОРЕННЯ НА ЗАСАДАХ МЕТОДОЛОГІЧНОГО СТАНДАРТУ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ

У статті з позицій статистичного стандарту Системи національних рахунків розглянуто процес утворення вільних фінансових ресурсів у ході циклу суспільного відтворення, які, будучи використаними в наступному циклі, уможливають підтримання його безперервності. Розкрито сутність показника «чисте кредитування / чисте запозичення» як індикатора обсягу тимчасово вільних фінансових ресурсів, що можуть надійти на фінансовий ринок і бути передані від фінансово профіцитних інституційних одиниць фінансово дефіцитним для фінансового забезпечення відтворювальних процесів в економіці.

Ключові слова: суспільне відтворення, валовий внутрішній продукт, Система національних рахунків, фінансові ресурси, чисте кредитування/чисте запозичення.

Постановка проблеми. Реалізація процесу суспільного відтворення потребує відповідного фінансового забезпечення, джерелом якого слугують результати попереднього економічного циклу, котрі втілюються у валовому внутрішньому продукті країни. Методологічним стандартом, на основі якого здійснюється статистичне дослідження фінансування відтворювального процесу в економіці країни, є Система національних рахунків (СНР) [1].

Згідно з інституційним підходом до аналізу функціонування економічної системи, реалізованого в Системі національних рахунків, економіка країни поділяється на п'ять інституційних секторів, кожен з яких об'єднує інституційні одиниці певного виду, що мають свої функції та особливості участі в суспільному відтворенні: нефінансові корпорації; фінансові корпорації; органи державного управління; некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства (НКОДГ); домашні господарства.

Фінансування відтворювального процесу може здійснюватись або за рахунок коштів інституційних одиниць, що є резидентами країни (як власних, так і залучених на внутрішньому фінансовому ринку), або завдяки позичкам, отриманим від іншого світу.

Як свідчить практика, господарюючим суб'єктам зазвичай недостатньо власних джерел фінансування для забезпечення не лише розширеного, але в багатьох випадках і простого відтворення. З огляду на це, в економіці виникає запит на залучення і продуктивне використання тимчасово вільних коштів тих інституційних одиниць, що не мають в них поточної потреби і бажають прибутково вкласти. Оскільки безпосередня передача тимчасово вільних ресурсів від фінансово профіцитних одиниць до фінансово дефіцитних у більшості випадків утруднена чи взагалі неможлива, існує необхідність участі в цьому процесі спеціалізованих посередників, в ролі яких виступають інституційні одиниці сектору фінансових корпорацій. При цьому останні також можуть забезпечувати пропозицію фінансових ресурсів на фінансовому ринку за рахунок власних (не залучених внаслідок виконання ними посередницької функції) джерел.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти фінансового забезпечення підтримання безперервності відтворювального процесу активно досліджуються як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. Вагомий внесок в теорію та практику статистичних досліджень фінансування процесів суспільного відтворення здійснили такі українські вчені та практики: Л. Ф. Волохова [2], С. С. Герасименко [3], А. В. Головач [4-6], В. А. Головка [3, 7-8], В. Б. Захожай [4-6], О. Ф. Євсєєнко [2, 9], Н. В. Ковтун [10], В. В. Майба [11-12], Л. Є. Момотюк [13, 15], Р. М. Моторин [14], І. М. Нікітіна [3], Н. О. Парфенцева [15], А. А. Шустіков [5].

Водночас потребують вдосконалення теоретико-методологічні підходи до статистичного вивчення формування ресурсної бази відтворювальних процесів на макрорівні.

Мета дослідження – аналіз структури відтворювального процесу з позицій методологічного стандарту Системи національних рахунків та відстеження формування тимчасово вільних фінансових ресурсів в окремих інституційних секторах економіки.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використано методи наукової абстракції, системного підходу, аналізу та синтезу, монографічний та метод графічного подання результатів дослідження.

Результати дослідження та їх обговорення. З погляду на процес виробництва валовий внутрішній продукт трактується в СНР як сума доданої вартості всіх резидентних одиниць та податків на продукти (за вирахуванням субсидій на продукти) [1, с. 115].

У ході виробництва ВВП капітал, праця і активи використовуються інституційними одиницями для трансформації витрат товарів та послуг у випуск інших товарів та послуг. Учасники цього процесу створюють додану вартість: корпорації (як нефінансові, так і фінансові), забезпечуючи ринковий випуск товарів та послуг; домогосподарства, здійснюючи ринковий випуск і випуск для власного кінцевого споживання; уряд та НКОДГ – неринковий випуск товарів та послуг. ВВП, характеризуючи результати виробництва в СНР, є вихідним пунктом всіх наступних стадій економічного циклу – утворення первинних доходів, їх розподілу, перерозподілу, споживання та нагромадження.

Саме валова додана вартість є джерелом утворення первинних доходів, які отримують інституційні одиниці внаслідок своєї включеності у процес суспільного відтворення. Первинні доходи можуть утворюватись як внаслідок безпосередньої участі інституційних одиниць у виробництві, так і внаслідок того, що вони володіють активами, які використовуються для виробничих цілей. У першому випадку первинні доходи набувають форм оплати праці (для домогосподарств), прибутку (для корпоративного сектору економіки) та змішаного доходу (для некорпоративних під-приємств, що належать домогосподарствам).

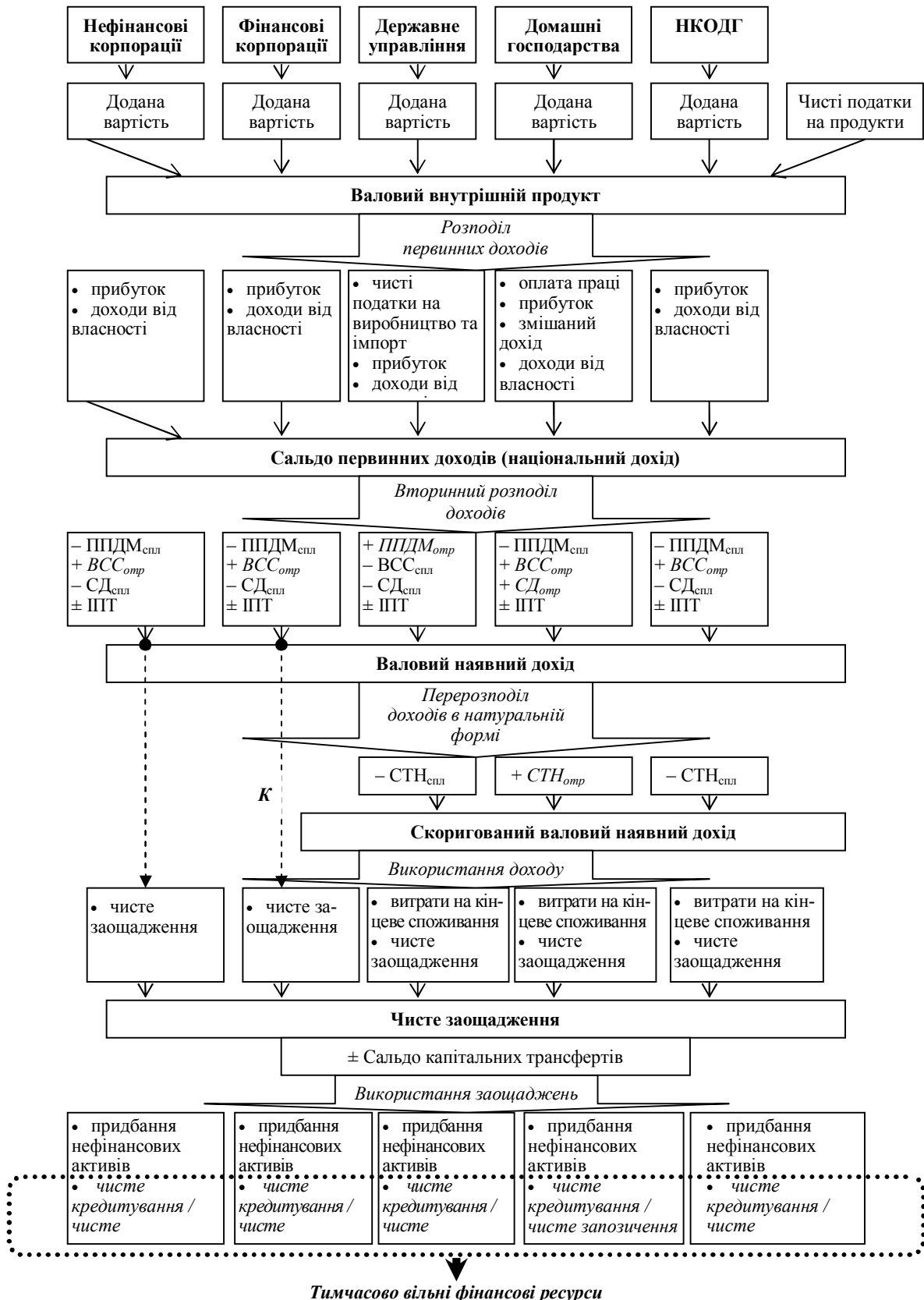
У другому випадку інституційні одиниці – власники активів, що передаються іншим одиницям для використання у виробничому процесі на умовах кредитування або оренди фінансових чи природних ресурсів, отримують первинні доходи у вигляді доходів від власності, а саме:

- інвестиційного доходу, котрий отримують власники фінансових активів;
- ренти, що належить власникам природних ресурсів, наданих в оренду іншим інституційним одиницям.

Як видно з рис. 1, первинні доходи у вигляді прибутку та доходів від власності можуть отримувати одиниці всіх інституційних секторів. Крім того, одиниці сектору державного управління отримують первинні доходи у вигляді надходжень податків на виробництво та імпорт за відрахуванням сум аналогічних субсидій. Податкова складова первинних доходів органів державного управління є набагато вагомішою, ніж прибуток та доходи від власності, отримані інституційними одиницями цього сектору.

Для домогосподарств, крім названих вище первинних доходів, надзвичайно важливими є доходи у вигляді оплати праці, оскільки вона є головною їх частиною. Оплата праці являє собою дохід, що отримують окремі особи, безпосередньо зайняті у виробництві товарів та послуг (наймані працівники), як винагороду за витрати праці, здійснені ними в ході виробничого процесу [1, с. 145].

Ще одна частина доходів одиниць сектору набуває форми змішаного доходу некорпоративних підприємств, що знаходяться у власності домогосподарств – це дохід, що об'єднує в собі як прибуток такого підприємства, так і елемент винагороди за працю власника підприємства чи інших членів домогосподарства, які неможливо чітко відокремити. Агрегована сума первинних доходів усіх інституційних одиниць, що їх одержують, являє собою валовий національний продукт країни.

ППДМ_{спл} (ППДМ_{отр}) – поточні податки на доходи, податки на майно сплачені (отримані); ВСС_{спл} (ВСС_{отр}) – відрахування на соціальне страхування сплачені (отримані); СД_{спл} (СД_{отр}) – соціальні допомоги крім соціальних трансфертів в натуральній формі сплачені (отримані); ± ППТ – сальдо інших поточних трансфертів; СТН_{спл} (СТН_{отр}) – соціальні трансферти в натуральній формі сплачені (отримані); *K* – коригування на зміни чистої вартості активів домашніх господарств у недержавних пенсійних фондах

Рисунок 1. **Формування вільних фінансових ресурсів у ході циклу суспільного відтворення.**

Розроблено автором за [1]

Отримані первинні доходи підлягають перерозподілу: спочатку за допомогою поточних трансфертів у грошовій формі, потім із застосуванням соціальних трансфертів у натуральній

формі. При цьому якщо перші опосередковують перерозподіл первинних доходів між всіма секторами економіки, то другі являють собою односторонні безвідплатні передачі доходів від секторів державного управління і НКОДГ домашнім господарствам.

Сума перерозподілених доходів у грошовій формі являє собою валовий наявний дохід країни (ВНД), який може бути використаний на споживання та нагромадження. Скоригований валовий наявний дохід, який відрізняється від ВНД на суму натуральних трансфертів, дозволяє домашнім господарствам збільшити своє фактичне індивідуальне споживання (кінцеве), залишаючи при цьому незмінним обсяги нагромадження. Оскільки інституційні одиниці корпоративного сектору не здійснюють і не отримують соціальних трансфертів у натуральній формі, суми їх наявних доходів є такими ж, як і скоригованих наявних доходів (див. рис. 1). Крім того, не здійснюючи кінцевого споживання, інституційні одиниці сектору нефінансових корпорацій формують власні валові заощадження в сумі їх наявних доходів (для фінансових корпорацій здійснюється коригування на зміни в пенсійних правах для відображення зобов'язань пенсійних фондів, що належать до СФК, перед домашніми господарствами).

Описані вище процеси відображаються в СНР за допомогою послідовності поточних рахунків – починаючи з рахунку виробництва і закінчуючи рахунком використання наявного доходу, балансуєчою статтею якого є заощадження. Завершення процесу формування вільних фінансових ресурсів в економіці, котрі можуть бути передані одними інституційними одиницями іншим для підтримання безперервності процесу суспільного відтворення, відображається в першому з рахунків нагромадження – рахунку капіталу.

Вихідним показником для побудови рахунку капіталу є балансуєча стаття рахунку використання наявного доходу – заощадження. Суми заощаджень окремих секторів економіки з урахуванням сальдо капітальних трансфертів виступають джерелами фінансування операцій із придбання нефінансових активів – ці кошти використовуються на формування основного капіталу, зміни запасів матеріальних оборотних коштів та придбання (за виключенням вибуття) цінностей і невироблених нефінансових активів. Суми джерел фінансування та вартісна оцінка проведених операцій з придбання нефінансових активів можуть збігатись, що на практиці буває рідко, або ж відрізнятись. Якщо сума джерел фінансування перевищує здійснені витрати, то ця різниця є вільними коштами певної інституційної одиниці чи сектору, тобто частиною їх наявного доходу (скоригованого наявного доходу), не використаною ні на кінцеве споживання, ні на нагромадження. Саме ця сума (так зване «чисте кредитування») потенційно може надійти на фінансовий ринок, сформувавши певний обсяг тимчасово вільних фінансових ресурсів, котрими на визначених умовах можуть скористатись інші одиниці та сектори, ситуація яких після отримання, перерозподілу доходів та їх використання є діаметрально протилежною – сум наявного доходу (скоригованого наявного доходу) виявилось замало для фінансування споживання і нагромадження, в результаті чого у таких одиниць сформувався показник чистого запозичення, що відображає суми дефіциту коштів.

Висновки. Суспільне відтворення як безперервно поновлюваний у послідовно змінюваних стадіях процес суспільного виробництва благ та послуг потребує фінансового забезпечення. Кошти, використовувані як фінансові ресурси для підтримання безперервності та розширення виробництва, утворюються в ході попереднього відтворювального циклу внаслідок виробництва, розподілу, перерозподілу і споживання ВВП, що відображається у послідовності поточних рахунків СНР. Заощадження, балансуєча стаття останнього з цих рахунків, є вихідною для побудови рахунку капіталу, який є першим з рахунків нагромадження.

Частина заощадження, не використана на інвестиції в нефінансові активи (чисте кредитування), виступає індикатором наявності в інституційної одиниці, сектору чи країни в цілому тимчасово вільних фінансових ресурсів, а відтак – здатності до кредитування, тобто передачі на певних умовах цих коштів іншим одиницям, секторам, країнам, котрі вони можуть використати для фінансування наступного циклу суспільного відтворення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Система национальных счетов 2008. – Нью-Йорк, 2012 год. – 794 с.
2. Волохова Л.Ф. Статистичний аналіз взаємозв'язку організаційно-фінансових чинників банківської системи / Л.Ф. Волохова, О. Ф. Євсєєнко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Випуск № 30. – Суми: ДВНЗ "УАБС НБУ", 2010. – С. 94-100.
3. Герасименко С. С. Система національних рахунків: навч. посібник / С. С. Герасименко, В. А. Головка, І. М. Нікітіна. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2005. – 217 с.

4. Головач А. В. Статистика банківської діяльності : навч. посіб. / А. В. Головач, В. Б. Захожай, К. С. Базилевич. – К.: МАУП, 1999. – 224 с.
5. Головач А. В. Фінансова статистика (з основами теорії статистики): Підручник / А. В. Головач, В. Б. Захожай, Н. А. Головач, А. А. Шустіков. – К.: МАУП, 2005. – 496 с.
6. Головач А.В. Статистичне забезпечення управління економікою: прикладна статистика: Навч. посібник / А.В. Головач, В. Б. Захожай, Н. А. Головач. – К.: КНЕУ, 2005. – 333 с.
7. Головки В. Статистика Національного банку України у світлі сучасних викликів / В. Головки // Вісник Національного банку України. – 2011. – №5. – С. 4-9.
8. Головки В. А. Квартальні фінансові рахунки України: методологічні та практичні аспекти складання / В. Головки, А. Тетерук // Вісник НБУ. – 2011. – № 8. – С. 12-18.
9. Євсєєнко О.Ф. Статистичне забезпечення процесу регулювання фондового ринку в Україні : дис... канд. екон. наук: 08.03.01 «Статистика» / О. Ф. Євсєєнко // Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 250 с.
10. Ковтун Н. В. Статистическое изучение фондового рынка Украины : дис... канд. экон. наук: 08.03.01 «Статистика» / Н. В. Ковтун // Киевский гос. экономический ун-т. – К., 1996. – 233 с.
11. Майба В. В. Статистичне оцінювання стійкості комерційних банків України : автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.10 «Статистика» / В. В. Майба // ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». – К., 2010. – 20 с.
12. Майба В.В. Фінансові рахунки як інструмент оцінювання фінансової стабільності / В.В. Майба // Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки». – 2012. – № 4 (217). – С. 3-11.
13. Момотюк Л.Є. Аналіз та перспективи відображення фінансової діяльності в національних статистичних класифікаціях // Економіст. – 2013. – 6 (320). – С. 36-39.
14. Моторин Р.М. Роль фінансового сектору у формуванні ВВП / Р. М. Моторин, К. Р. Приходько, Р. М. Приходько // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії, 2006. – № 7. – С.37-44.
15. Парфенцева Н.О. Розробка номенклатури фінансових послуг з метою статистичного оцінювання діяльності фінансових установ / Н. О. Парфенцева Л. Є. Момотюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2012. – № 134. – С. 59-61.

REFERENCES

1. Systema nacyonal'nyh schetov 2008. – N'ju-Jork, 2012 god. – 794 s.
2. Volohova L.F. Statystychnyj analiz vzajemozv'jazku organizacijno-finansovyh chynnykiv bankivs'koi' systemy / L.F. Volohova, O. F. Jevsjejenko // Problemy i perspektivy rozvytku bankivs'koi' systemy Ukrainy: Zbirnyk naukovykh prac' DVNZ «Ukrai'ns'ka akademija bankivs'koi' spravy Nacional'nogo banku Ukrainy». – Vypusk № 30. – Sumy: DVNZ "UABS NBU", 2010. – S. 94-100.
3. Gerasymenko S.S. Systema nacional'nyh rahunkiv: navch. posibnyk / S.S. Gerasymenko, V.A. Golovko, I.M. Nikitina. – K.: IVC Derzhkomstatu Ukrainy, 2005. – 217 s.
4. Golovach A.V. Statystyka bankivs'koi' dijal'nosti : navch. posib. / A.V. Golovach, V.B. Zahozhaj, K.S. Bazylevych. – K.: MAUP, 1999. – 224 s.
5. Golovach A.V. Finansova statystyka (z osnovamy teorii' statystyky): Pidruchnyk / A.V. Golovach, V.B. Zahozhaj, N.A. Golovach, A.A. Shustikov. – K.: MAUP, 2005. – 496 s.
6. Golovach A.V. Statystychna zabezpechennja upravlinnja ekonomikoju: prykladna statystyka: Navch. posibnyk / A. V. Golovach, V. B. Zahozhaj, N. A. Golovach. – K.: KNEU, 2005. – 333 s.
7. Golovko V. Statystyka Nacional'nogo banku Ukrainy u svitli suchasnyh vyklykiv / V. Golovko // Visnyk Nacional'nogo banku Ukrainy. – 2011. – №5. – S. 4-9.
8. Golovko V. A. Kvartal'ni finansovi rahunky Ukrainy: metodologichni ta praktychni aspekty skladannja / V. Golovko, A. Teteruk // Visnyk NBU. – 2011. – № 8. – S. 12-18.
9. Jevsjejenko O.F. Statystychna zabezpechennja procesu reguljuvannja fondovogo rynku v Ukraini : dys... kand. ekon. nauk: 08.03.01 «Statystyka» / O. F. Jevsjejenko // Kyi'vs'kyj nacional'nyj un-t im. Tarasa Shevchenka. – K., 2004. – 250 s.
10. Kovtun N. V. Statystychnoe yzuchenne fondovogo rynku Ukrainy : dys... kand. ekon. nauk: 08.03.01 «Statystyka» / N. V. Kovtun // Kyevs'kyj gos. ekonomycheskyj un-t. – K., 1996. – 233 s.
11. Majba V. V. Statystychno ocinjuvannja stijkosti komercijnyh bankiv Ukrainy : avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : spec. 08.00.10 «Statystyka» / V. V. Majba // DVNZ «Kyj'vs'kyj nacional'nyj ekonomichnyj universytet imeni Vadyma Get'mana». – K., 2010. – 20 s.
12. Majba V.V. Finansovi rahunky jak instrument ocinjuvannja finansovoi' stabil'nosti / V.V. Majba // Visnyk Cherkas'kogo universytetu. Serija «Ekonomichni nauky». – 2012. – № 4 (217). – S. 3-11.
13. Momotjuk L.Je. Analiz ta perspektivy vidobrazhennja finansovoi' dijal'nosti v nacional'nyh statystychnykh klasyfikacijah // Ekonomist. – 2013. – 6 (320). – S. 36-39.
14. Motoryn R.M. Rol' finansovogo sektoru u formuvanni VVP / R. M. Motoryn, K. R. Pryhod'ko, R. M. Pryhod'ko // Naukovyj visnyk Bukovyns'koi' derzhavnoi' finansovoi' akademii', 2006. – № 7. – S.37-44.
15. Parfenceva N.O. Rozrobka nomenklatury finansovyh poslug z metoju statystychnogo ocinjuvannja dijal'nosti finansovyh ustanov / N. O. Parfenceva L. Je. Momotjuk // Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika. – 2012. – № 134. – S. 59-61.

Исследование формирования свободных финансовых ресурсов в рамках цикла общественного воспроизводства на основе методологического стандарта Системы национальных счетов

Р. П. Задорожная

В статье с позиций статистического стандарта Системы национальных счетов рассмотрен процесс образования свободных финансовых ресурсов в ходе цикла общественного воспроизводства, которые будучи использованными в следующем цикле, обеспечивают поддержание его непрерывности. Раскрыта сущность показателя «чистое кредитование / чистое заимствование» в качестве индикатора объема временно свободных финансовых ресурсов, которые могут

поступить на финансовый рынок и быть переданы от финансово профицитных институциональных единиц финансово дефицитным для финансового обеспечения воспроизводственных процессов в экономике.

Ключевые слова: общественное воспроизводство, валовой внутренний продукт, Система национальных счетов, финансовые ресурсы, чистое кредитование/чистое заимствование

Надійшла 02.04.2014 р.